

Att anlägga en äng

FOTO: HELEN HASSLÖV

Höga grässtrån med glesa vippor, mjuka ax på ljusgröna strån tätt intill varandra, smala vassa strån med ensidiga ax, så bryts plötsligt det lugna gröna av blomstrande färgprakt, en rödlila gökblomster med sina fransiga kronblad, humleblomstern nickar med sin klocka och flockfibblans kronor liknar små gula solar. Att ligga på rygg och lyssna till humlesurr och kika på den blå himlen genom ängens blomsterprakt ger lugn och harmoni. Äng är verkligen ett ord man förknippar med sommar. Slätteräng, blomsteräng, löväng...

Ängen som vi idag mest tänker på som ett vackert inslag i landskapsbilden var förr livsnödvändig. Det var ängen som gjorde det möjligt att odla åkern och genom ängsbruket kunde människan bryta sitt kringströvande liv och bli bofast. Äng var åkerns moder. Ängen gav vinterfoder till djuren som i sin tur gav gödsel till de fasta åkrarna.

Idag utgör de kvarvarande ängarna några av våra mest värdefulla biotoper för bevarandet av vår biologiska mångfald. Slätterängen är en av våra artrikaste miljöer. Rikedomen på blommande arter har skapats genom skötsel som gynnat dessa växter. Det finns många som drömmer om en äng nära skolan, kanske på en del av skolgården. Går det? Kan man återskapa denna miljö? Kanske inte fullt ut, men vi kan skapa något ganska likt.

Det jag vill beskriva här, är ett försök att efterlikna en historisk äng med den vilda flora som hör hemma där. Det första man bör tänka noga på är valet av plats. Ängen bör ligga på en skyddad plats. Under våren är det viktigt att örter och gräs kan skjuta fart och sträcka på sig utan att bli nertrampade. Naturligtvis kan man ha en stig som går igenom så att man kan njuta av ängen, men det bör inte vara det dagliga genomgångsstråket.

Det är viktigt att tänka på att den blomsterprakt som finns i ängen beror på att ängen har skötts så att just dessa växter gynnas. Mycket är också beroende av de rådande omvärldsfaktorerna på platsen. Ett bra rättesnöre är att större variation i miljön ger fler anpassningar och därmed en större artrikedom. Följande betingelser är gynnsamma:

- näringsfattig mark (låg kvävehalt, gärna lite sandigt),
- mest öppen och solig mark,
- fritt från tramp under vår och sommar,
- kuperad mark med någon svacka och någon höjd,
- ett röse av stenar eller ett stenblock,
- någon liten dunge av buskar och träd,
- fagning på våren,
- slätter under sensommaren med skärande redskap,
- borttransport av hö.

Växtval

Växtvalet är beroende på var man befinner sig och hur marken är beskaffad. Var i landet finns ängen? Är det ett fuktigt eller torrt parti? Skuggigt eller ljusst?

Då det gäller träd och buskar kan man generellt säga att i södra delen av landet har hassel, lind och ask ofta förekommit på ängar. Taggiga arter hör till betesmarken och har ingen plats på ängen.

Förbered marken

Om man utgår från en vanlig gräsmatta är den ofta alltför näringsrik. Man kan då fräsa upp den och så in vete som kan suga upp mycket av näringen ur marken. Skörda vetet när det står i ax, för bort skörden och fräs ner stubben. Ännu bättre är naturligtvis att dra upp stråna med rötterna, men det kan ibland vara svårt och det beror ju på hur stor ytan är. Vetet kan bindas till fina dekorationer eller, varför inte mala eget mjöl. Är jorden rik på mull eller lera är det bra att blanda i sand. För en gräsmark som är lite mer mossig och inte så näringsrik kan det räcka med att bara fräsa upp den.

Så in ängsfloran

Detta kräver eftertanke. Det bästa är att kontakta någon lokal naturskyddsförening eller länsstyrelsen och höra sig för om det finns någon slättermark i trakten där man kan hämta hö direkt efter slåttern. Med detta ängshö kommer då frön. Höet breds ut på den tänkta ängen och man kan med fördel rafs och trampa runt i det de närmaste veckorna. Efter någon månad skakas höet ur och tas bort. Fördelen med att hämta hö från en äng är att man då får ett referensområde som eleverna kan jämföra med.

Har man inte tillgång till någon "äkta" slätteräng får man försöka spåra ängsväxter på annat håll. Ett bra ställe

är vägrenar. Här har en del slåttergynnade arter en refug. Vissa vägrenar slår vägverket senare på sommaren just för att gynna slåtterarter. Hör med vägverket eller markägare om det går bra att antingen plocka frön eller ta hö från vägrenen. Naturligtvis får man inte ta av någon fridlyst eller väldigt sällsynt art. Även äldre betesmarker kan utgöra en fröbank för vissa ängsarter som förekommer på både betesmark och äng. Fröer kan spridas i ängen under höst och vår.

I handeln finns en del färdiga påsar med ängsfrön. Dessa är dessvärre ofta en blandning av förädlade örter, trädgårdsväxter och åkerogräs. Tanken att själv skaffa frön är också att utgå från den lokala floran. Då vill man inte så en blåklocka från Tyskland på en skolgård i Göteborg utan hellre använda sig av en blåklocka från ett närbeläget dike.

Fagning, slåtter och efterbete

Då fagningsblomman (vitsippa) står i knopp är det dags att faga ängen. Gamla löv, pinnar och eventuellt fjolårsgräs räfsas ihop och bränns – allt för att de spirande örterna och gräsen ska kunna nyttja vårsolens strålar och skjuta fart. Sedan är det bara att vänta. Fagning görs inte de första åren då ängen håller på att etableras och behövs oftast inte om man inte har träd och buskar.

I slutet av juli, när är det dags att slå ängen, finns det ingen på skolan men det går bra att vänta till augusti och inleda terminen med ängsslåtter för att eleverna ska få vara med. Det är viktigt att inte slå ängen för tidigt. De blommande arterna måste ha hunnit fröa av sig först, därför slår man tidigast i slutet av juli.

Det är viktigt att använda sig av rätt redskap. Det får inte vara motorgräsklippare och roterande snören som sliter av stråna utan ett skärande redskap, antingen en vass lie eller en (motordriven) slåtterbalk med skärande knivar. De roterande redskapen fransar upp stjälken och missgynnar ängsväxterna som kan torka ut eller lätt få svampangrepp i de sargade snittyrtorna. Ett rakt skuret snitt läks snabbt ihop och de blommande ängsväxterna kommer lättare igen nästa år.

Då höet fått ligga och fröa av sig några dagar räfsas det i strängar. Därefter räfsas man ihop strängarna till stackar (gärna med högaffel) och bär bort höet från ängen. Höet måste tas bort, annars lakas näringen ut i marken och ger en gödseffekt som missgynnar ängsfloran. Dessutom är det viktigt att det på våren är en blottad grässvål som kan skjuta nya skott.

Om man inte kan ge ängshöet till kaniner, hamstrar eller andra djur får man fixa en komposthörna där det får ligga och förmultna. Det blir en fin vinterplats för igelkottar.

Ofta växer gräset en del efter slåttern. Förr lät man djuren komma in och efterbeta. Det kan vara svårt att få tag på djur och praktiskt organisera ett riktigt efterbete. I brist på detta kan man antingen slå ängen en andra gång eller använda sig av en välslipad handgräsklippare som får tjänstgöra som "betesdjur". Var noga med att föra bort gräsklippet.

Förbättring av floran

Genom att se till att sprida det hö som innehåller finast flora över de mer triviala ytorna kan man "hjälpa" fröspridningen på traven. Se till att skaka ur höet ordentligt innan det förs bort. Om man samlat in frön från någon speciell art som man vill tillföra kan man så in dem grunt i en skapad blotta, strax efter slåttern.

Det är bra att trampa runt lite extra efter slåttern så hjälper man till att få fröna att gro. Det skadar inte att imitera lite kotramp...

Det tar tid att etablera en fin ängsflora. Därför måste man ha tålamod och inte förvänta sig ett blomsterhav de första åren. Men det är ju väldigt spännande att följa ängens utveckling och se vilka arter som lyckas etablera sig. Kommer den där blåklockan som jag petade ner till höger om stenen? Varför inte? Kanske det är för blött? Eller är grässvålen för tät? Det finns mycket kunskap att hämta på vägen...

Helen Hasslöf

Naturskolepedagog, Hörjelgårdens naturskola

Mer om ängar:

Urban Ekstam, Märten Aronsson, Nils Forshed: "Ängar". Naturvårdsverket och LTs Förlag, 1988.

John Persson, Nils Östen Nilsson: "Lien och dess marker". LTs Förlag, 1988. "Ängar". Häfte från Naturvårdsverket i serien Biologisk mångfald och variation i odlingslandskapet, 1995.

Hörjelgårdens hemsida, www.planteco.lu.se/horjel. Här kan du läsa mer om återskapande av historiska ängar.

Den virtuella floran, <http://linnaeus.nrm.se/flora/> Här kan du få information om arter och utbredning.

Brudbröd, en växt som trivs på torra, kalkrika ängsbackar.

FOTO: ANNA MARIA VREMP